

ks. Józef Młyński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRZEMOC W RODZINIE
– SKALA ZJAWISKA, OFIARY PRZEMOCY
I FORMY POMOCY PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH

Abstract: **Family violence – the scale of the phenomenon, its victims and social workers' forms of help.** Man is a free being and possesses his dignity. Thus each act directed against man's personal freedom is understood as an act of violence. Making a man do something contrary to his will is also violence. The analysis of statistics concerning family violence shows that this problem has been increasing over the last few years. Data showing the number of interventions connected directly with family violence done by the police indicate clearly that this number is growing yearly. Violence is a phenomenon really alarming today's family, its scale is expanding and it concerns generally women and children. All organisations should start acting to prevent this phenomenon. These organisations include: courts, the police, social help offices and other societies. We have only one life and it should be protected and lived in dignity. Unfortunately, family home, which should be full of warmth, love and tolerance is sometimes a place of pain, suffering and tragedy. It is good that social workers not only diagnose this problem but also help victims of family violence. In this way individuals, who suffer because of the problem do not feel alienated as there is someone who gives them a helping hand.

Człowiek jest istotą wolną, posiada swoją godność. Każdy więc akt wymierzony przeciw osobistej wolności człowieka jest rozumiany jako akt przemocy. Wymuszanie na człowieku czegoś, co jest sprzeczne z jego wolą, również jest przemocą. Analiza statystyk dotyczących zjawiska przemocy domowej pozwala zaobserwować, iż na przestrzeni ostatnich lat problem ten stopniowo się nasila. Dane przedstawiające liczbę interwencji związanych bezpośrednio z zaistnieniem przemocy domowej podjętych przez policjantów pokazują, że liczba ta niemal z roku na rok wzrasta. Przemoc to zjawisko bardzo niepokojące współczesną rodzinę, jej skala poszerza się i dotyczy w większości dzieci i kobiet. Wszystkie organizacje powinny podjąć starania w kierunku przeciwdziałania temu zjawisku. Do organizacji tych należy zaliczyć: sądy, policję, ośrodki pomocy społecznej i inne stowarzyszenia. Życie jest jedno i należy je chronić i godnie przeżyć. Niestety, dom rodzinny, który powinien kojarzyć się z ciepłem, miłością i akceptacją, czasem jest miejscem bólu, cierpienia

i tragedii. Dobrze, że praca socjalna zajmuje się tym problemem, że nie tylko go diagnozuje, ale przede wszystkim pomaga ofiarom przemocy. W ten sposób jednostki, które doznały cierpienia z tego tytułu, nie czują się wyalienowane, poza marginesem społeczeństwa, albowiem jest ktoś, kto wyciąga do nich pomocną dłoń.

Keywords: family, violence, dignity, social work, suffering, drama
rodzina, przemoc, godność, praca socjalna, cierpienie, dramat

Rodzina – jedno słowo, a tak bogate znaczeniowo; jako zjawisko szeroko opisywane przez badaczy, psychologów, historyków, socjologów i naukowców z wielu innych dziedzin. Rodzina jako rzeczywistość jest doświadczeniem każdego z nas. Każdy człowiek bowiem ma swoje źródła w jakiejś rodzinie. Każdy z nas żyje też w odniesieniu do jakiejś rodziny i nawet jeśli nie jest ona obecna fizycznie, to pozostaje w sferze psychicznej i w sercu człowieka. Rodzina jest „wspólnotą najpełniejszą z punktu widzenia więzi międzyludzkiej. Nie ma więzi, która by ściślej wiązała osoby, niż więź małżeńska i rodzinna. [...] Nie ma też innej, w której wzajemne zobowiązania byłyby równie głębokie i całościowe, a ich naruszenie godziłoby bardziej boleśniej w ludzką wrażliwość: kobiety, mężczyzny, dzieci, rodziców”¹.

Najogólniej rodzinę definiuje się jako podstawową komórkę społeczną, składającą się z rodziców (rodzica) i dzieci. Istnieje szereg różnych definicji opisujących ją np. jako konfigurację jednostek powiązanych ze sobą przez małżeństwo lub adopcję, podlegającą wraz z biegiem czasu procesom tworzenia, rozwoju, konsolidacji, kurczenia się i rozwiązywania². Zgodnie z artykułem 16 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa. Inne definicje odnoszą się do społecznej akceptacji trwałego obcowania płciowego. Jeszcze inne podkreślają instytucjonalną formę małżeństwa, poprzez którą powstaje system pokrewieństwa i dziedziczenia. Rodzina to także podmiot gospodarujący, to znaczy zapewniający swym członkom utrzymanie i opiekę, zaspokajający ich potrzeby materialne i przygotowujący dzieci do samodzielnego życia. Rodzinę wyróżnia wspólnota mieszkaniowa, tworząca najczęściej jedno gospodarstwo domowe. Jest ona też najważniejszą instytucją przekazującą podstawowy zręb dziedzictwa kulturowego szerszych zbiorowości³. Oczywiście też jest, że to rodzina właśnie zapewnia ciągłość biologiczną społeczeństw. Dlatego uznawana jest za podstawową instytucję ludzkości⁴.

Niezwykle ciekawą i złożoną definicję rodziny podaje Leon Dyczewski, który postrzega ją na czterech płaszczyznach. Po pierwsze, rodzina jest małą grupą o charakterze wspólnotowym i instytucją społeczną, której istotę można sprowadzić

¹ Jan Paweł II, Homilia w czasie mszy świętej odprawianej na lotnisku w Masłowie. *Czy wolno lekko-myślnie narażać polskie rodziny na dalsze zniszczenie?*, Kielce, 3 czerwca 1991.

² Por. J. Auleytner, K. Głębicka, *Polityka społeczna pomiędzy opiekuńczością a pomocniczością*, Warszawa 2000, s. 173.

³ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002, s. 27.

⁴ J. Młyński, *Człowiek wobec pomocy... Zarys pracy socjalnej*, Tarnów 2009, s. 176.

do głębokiego i uzupełniającego się związku mężczyzny i kobiety, opartego na miłości i dobrowolności (instytucja ta pojmowana jest w kategoriach prawnych, gospodarczych i społecznych). Po drugie, podstawową funkcją rodziny jest rodzenie człowieka w sensie biologicznym i duchowym, w jego jednostkowym i społecznym wymiarze życia (człowiek jest tu widziany jako „nienaruszalna świętość”). Po trzecie, rodzina pojmowana jest jako wspólnota odpowiedzialna za wychowanie i rozwój dzieci. Po czwarte, „rodzina jest wspólnotą osób i instytucją społeczną opartą na miłości i wolnym wyborze kobiety i mężczyzny połączonych małżeństwem, którzy odpowiadając za siebie, rodzą i wychowują następne pokolenie, w taki sposób, aby ono także rozdziło i wychowywało nowe pokolenie⁵.

Niestety, współcześnie dość często mówi się o wielu problemach i kryzysach w rodzinie dotyczących różnych form jej dysfunkcji. Jak stwierdza Maria Ryś, „dysfunkcja rodziny, a więc defektywne jej funkcjonowanie, w większym lub mniejszym stopniu dotyczy – przynajmniej przejściowo – wielu rodzin. Łagodne dysfunkcje nie dyskredytują jeszcze rodziny. Jeśli dysfunkcyjność przekracza określone granice, zaczynają się poważne problemy emocjonalne, uzależnienia, współuzależnienia, zachowania autodestrukcyjne, zaburzenia osobowości, a nawet przemoc⁶. W tym kontekście warto dokonać analizy przemocy jako jednej z form dysfunkcji rodziny, wskazując na możliwe formy pomocy tym jednostkom, które w rodzinie ulegają temu zjawisku.

PRZEMOC – DEFINICJA PROBLEMU

Przemoc we współczesnym świecie jest zjawiskiem coraz bardziej widocznym i niepokojąco narastającym. Termin przemoc (ang. *violence*, fr. *violence*, niem. *gewalt*) potocznie najczęściej zastępowany jest takimi pojęciami jak brutalność, okrucieństwo, przestępczość, agresja. W prakseologii przemoc rozumiana jest jako nacisk fizyczny (siła fizyczna) albo zastosowanie bodźców (chemicznych, elektrycznych itp.), które „sprawiają, że podmiot działania jest wtrącony w sytuację przez niego niepożądaną i staje się przedmiotem czyjegoś działania”. Natomiast etycy definiują przemoc jako użycie siły związane z naruszeniem norm moralnych w stosunku do osoby lub grupy osób, najczęściej w celu wymuszenia określonych zachowań lub postaw⁷.

Przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, to „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody”⁸. Przemoc to wreszcie wykorzystanie w kontaktach międzyludzkich przewagi sprawcy, aby realizować jego własne cele. Dokonuje się ona przez naruszenie praw osobistych drugiego człowieka, manipulowanie, nieliczenie się z dobrem ofiary przemocy, powodowaniem cierpienia. Najczęściej

⁵ L. Dyczewski, *Rodzina, społeczeństwo, państwo*, Lublin 1994, s. 26–27.

⁶ M. Ryś, *Psychologiczne źródła dysfunkcji w małżeństwie i rodzinie*, [w:] *Rodzina polska u progu trzeciego tysiąclecia*, red. W. Majkowski, Warszawa 2003, s. 85.

⁷ A. Nowakowska, *Dziecko – ofiara domowej przemocy*, [w:] *Patologie naszych czasów*, red. A. Drażek, E. Drażek, Białystok 2007, s. 21.

⁸ Tamże, s. 22.

występuje w postaci mniej drastycznej, a sprawcy przemocy nierzadko definiują swoje zachowanie jako działanie na rzecz ofiary, dla jej dobra⁹.

Przemoc może być spowodowana utratą kontroli nad agresywnym zachowaniem sprawcy, poczuciem bezradności oraz siły i planowanym lub impulsywnym zachowaniem. Jednak o przemoc decydują trzy podstawowe warunki: sprawca może sobie pozwolić na przemoc, ponieważ czuje się bezkarny; przemoc realizuje potrzeby sprawcy i zachowanie to narusza dobro i prawa ofiary. Wyróżnia się przede wszystkim cztery formy przemocy: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną, przemoc seksualną (nadużycia seksualne) i zaniedbanie.

Powyższe formy przemocy często występują łącznie. Przykładowo przemoc seksualna będzie łączyła się z przemocą fizyczną i nadużyciem emocjonalnym – przemocą psychiczną. Jednym z rodzajów przemocy jest przemoc domowa, w rodzinie. Zachodzi ona wtedy, gdy mąż, żona lub inny członek rodziny starają się zdominować psychicznie lub fizycznie swojego partnera, dziecko itd. używając do tego siły fizycznej, gróźb, zastraszenia, szantażu w celu zadania bólu.

PRZEMOC – SKALA ZJAWISKA

Skala przemocy domowej jest kwestią sporną. Jedni uważają, że jest to mały procent przemocy wobec dzieci, inni uznają, że nawet do 90 proc. dzieci doświadcza przemocy domowej. Podobnie wygląda sytuacja ludzi dorosłych, gdzie jeszcze trudniej określić skalę zjawiska, ponieważ spada akceptacja społeczeństwa wobec takich zachowań i zarazem częściej ukrywa się takie przypadki.

Przeprowadzone przez CBOS i opublikowane w 2009 roku badania mające na celu zbadanie skali przemocy i agresji w rodzinie były tak ułożone, żeby pytania odnosiły się nie tylko bezpośrednio do różnych form przemocy w rodzinie, ale też pozwoliły określić skalę zjawiska, nie zmuszając zarazem respondentów do przyznania, że dochodzi do aktów agresji. Badania pokazują, że jedna czwarta Polaków (26 proc.) zna przynajmniej jedną kobietę, która była ofiarą przemocy ze strony swojego partnera. Spadła liczba osób znających bite kobiety, jednak nie znaczy to, że zmniejszyła się skala zjawiska, ponieważ akty przemocy mogą być ukrywane. Im gorsze są warunki materialne pytanych, tym więcej przemocy występuje w ich środowisku. Więcej jest bitych kobiet znajdujących się w złej sytuacji materialnej niż w przeciętnej. Jedna trzecia kobiet (33 proc.) deklaruje, że zna przynajmniej jedną kobietę, która podczas konfliktów małżeńskich jest bita przez męża. Połowa z nich (17 proc.) zna przynajmniej kilka takich kobiet¹⁰.

⁹ Zob. I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, [w:] *Resocjalizacja*, T. 2, red. B. Urban, J. M. Stanik, Warszawa 2007. Definicję przemocy zawarto także w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 roku, gdzie przemoc domowa jest jednorazowym lub powtarzającym się umyślnie działaniem lub zaniechaniem naruszającym prawa lub dobra osobiste osób, w szczególności narażeniem tych osób na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszającym ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodującym szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołującym cierpienia i krzywdy moralne osób dotkniętych przemocą (art. 2, pkt. 2). Zob. Ustawa z dnia 20 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. nr 180, poz. 1493).

¹⁰ *Przemoc i konflikty w domu*, <http://badanie.cbos.pl/> (12.05.2012).

Według CBOS-u w ciągu czterech lat zmniejszył się odsetek kobiet znających bite kobiety o osiem punktów. 68 proc. dorosłych przyznaje się, że w ich domach dochodzi do różnych kłótni, awantur, ale w większości domów są one sporadyczne. Co jedenasty dorosły (9 proc.) twierdzi, że przynajmniej raz został uderzony przez współmałżonka (partnera, partnerkę) podczas kłótni. Około połowa z nich przynajmniej kilkakrotnie padła ofiarą agresji. Kobiety częściej niż mężczyźni przyznają się, że padły ofiarą przemocy ze strony współmałżonka (partnera). Mężczyźni trochę rzadziej niż kobiety przyznają się, że zostali uderzeni i zdecydowanie rzadziej, że padli ofiarą przemocy w domu. Co dwudziesty mężczyzna, którego uderzyła kobieta, uważa się za ofiarę przemocy domowej. Przemoc w związkach małżeńskich lub partnerskich jest najczęściej obustronna, tj. osoby, które przyznają, że kiedyś uderzyły partnera, w większości same też były ofiarami. Jedna dziesiąta dorosłych będąca w stałych związkach (10 proc.) doświadcza wywisk, agresji słownej czy krzyków ze strony partnera. Mniejsze grupy mają ograniczane kontakty z rodziną i przyjaciółmi (7 proc.), są poniżane (6 proc.), zostają ofiarami szantażu i groźby (4 proc.) lub są szarpane i popychane. 4 proc. z nich przyznaje, że czasem bije lub biła swoje dziecko lub najczęściej miało to miejsce w przeszłości. Dwie trzecie rodziców deklarowało, że ich dzieci nigdy nie były bite. Zmniejszyła się przez jedenaście lat grupa rodziców przyznających się, że czasami biją swoje dzieci i wzrasta liczba rodziców, którzy nigdy nie zbili dziecka (1998 – 43 proc. – 2009 – 69 proc.)¹¹. Statystycznie zjawisko to można przedstawić następująco (tabele 1 i 2).

Tabela 1. Liczba ofiar przemocy domowej wg procedury „Niebieskiej Karty”:

ROK	L. OFIAR PRZEMOCY OGÓLEM	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI	DZIECI DO LAT 13	NIELETNI 13–18 LAT
2000	116644	67678	5606	27820	15540
2001	113793	66991	5589	26305	14908
2002	127515	74366	7121	30073	15955
2003	137299	80185	7527	32525	1 7062
2004	150266	88388	9214	35137	17527
2005	156788	91374	10387	37227	17800
2006	157854	91032	10313	38233	18276
2007	130682	76162	8556	31001	14963
2008	139747	81985	10664	31699	15399
2009	132796	79811	11728	27502	13755

Źródło: *Przemoc w rodzinie – statystyka*, [w:] <http://www.statystyka.policia.pl/> (10.05.2012).

¹¹ Tamże.

Tabela 2. Liczba sprawców przemocy domowej

ROK	L. SPRAWCÓW PRZEMOCY OGÓŁEM	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI	NIELETNI
2000	70457	2571	67309	577
2001	69138	2361	66376	401
2002	76991	2903	73759	329
2003	83330	2861	80233	236
2004	91920	3501	88180	239
2005	97142	4153	92776	213
2006	96775	4074	92526	175
2007	81743	3632	77937	170
2008	86568	3942	82425	201
2009	81472	3926	77326	220

Źródło: *Przemoc w rodzinie – statystyka*, [w:] <http://www.statystyka.policia.pl/> (10.05.2012).

Analizując statystyki policyjne, można wskazać, iż przemoc w Polsce upowszechniła się pomiędzy 2003 a 2004 rokiem i utrzymywała się na podobnym poziomie przez trzy lata, a następnie spadła. Porównując dane z lat 2000 i 2009, widzimy, że skala zjawiska wzrasta o prawie 16 tys. Podobnie na przełomie 2003 i 2004 roku wzrosła przemoc wobec kobiet, mężczyzn i dzieci do lat 13. W przypadku mężczyzn przemoc wobec nich utrzymuje się dalej na wyższym poziomie i ciągle wzrasta. Nastąpił spadek przemocy wobec dzieci do lat 13. W 2009 roku było to już tylko ponad 27 tys. ofiar (w 2006 roku ofiar wśród dzieci było 38 tys.). Spadła także liczba ofiar przemocy wśród nieletnich.

W przypadku liczby sprawców przemocy domowej można zauważyć, że w 2005 roku była największa w ciągu dziewięciu lat liczba kobiet, które były sprawcami przemocy w rodzinie. W 2009 roku było o prawie 1400 więcej sprawczyń przemocy niż w 2000 roku. Spadła liczba sprawców przemocy wśród mężczyzn, jednak jest ona wyższa o 10 tys. w porównaniu z 2000 rokiem. Pozytywnym aspektem jest to, że spadła liczba sprawców przemocy wśród nieletnich.

OFIARY PRZEMOCY

Ze zjawiskiem przemocy możemy zetknąć się w różnych miejscach. Nie ulega wątpliwości, że doświadczanie przemocy w rodzinie, a więc w środowisku, które powinno stanowić ostoję bezpieczeństwa i zapewnić godne warunki do życia i wzrastania, niesie za sobą szczególnie dotkliwe konsekwencje. Wiąże się to z faktem, że sprawcami przemocy są osoby bardzo dobrze znane ofiarom (rodzice, dziadkowie, rodzeństwo, dalsza rodzina), a ofiarami są osoby, które powinny być otoczone szczególną opieką (dzieci, osoby niepełnosprawne, starsze). Powszechnie sądzi się, iż przemoc stosują nie tylko członkowie patologicznych rodzin, ale że zjawisko to dotyczy różnych rodzin. Prawdą

jest, że przemoc często towarzyszy np. alkoholizmowi. Za przyczyny przemocy uznaje się również chłodną atmosferę w domu, jak i złą sytuację socjalną i ekonomiczną rodziny. Trudno jest uchwycić prawdziwe rozmiary przemocy w rodzinie, chociaż jest ona zjawiskiem dość powszechnym. Najczęściej jednak ofiarami przemocy w domu są dzieci, kobiety oraz osoby starsze.

PRZEMOC WOBEC DZIECI

Przemoc wobec dzieci to zjawisko, które w naszym świecie jest powszechnie znane od czasu, gdy ludzie zaczęli rejestrować swą historię. Długo nie poświęcano mu jednak systematycznych studiów. Prawdziwa i zasadnicza zmiana w stosunku rodziców – a w konsekwencji społeczeństwa dorosłych – do dzieci dokonała się głównie dzięki rozwojowi psychologii. Szczególnie badania Freuda ukazały, że zasadnicze podstawy przyszłej osobowości kształtują się w okresie wczesnego dzieciństwa, w kontakcie z rodziną i w oparciu o wzajemne z nią więzi uczuciowe¹².

Terminem, którym posługiwano się dla oddania istoty stosowanej przemocy wobec dziecka było określenie „syndrom dziecka bitego”, które należy definiować jako kliniczny stan małego dziecka doświadczającego poważnego fizycznego obrażenia, stanowiącego przyczynę trwałych uszkodzeń ciała lub śmierci. W tym kontekście zaczęto szerzej rozumieć termin „dziecko maltretowane”, co łączyło się nie tylko z problemem przemocy, ale z kwestią wykorzystywania seksualnego dzieci. Współcześnie przez przemoc wobec dzieci należy rozumieć zamierzone lub niezamierzone działanie osoby dorosłej, instytucji, społeczeństwa lub państwa, które ujemnie wpływa na zdrowie, rozwój fizyczny lub psychospołeczny. Najczęściej jednak spotykamy się z przemocą wobec dzieci, której sprawcami są rodzice.

Przyczyną przemocy rodziców, jak stwierdza Irena Jundziłł, może być fakt, że dziecko nie spełnia ich oczekiwań. Rodzice rozczarowali się, bo nie jest ono takie, jakiego pragnęli, i naginają je za wszelką cenę do własnego wzoru. Jeśli nie spełnia pokładanych w nim nadziei, krytykują je jawnie, porównują je z innymi, nie wnikają w jego potrzeby, ale w sposób despotyczny nakazują, co i jak ma robić. Wszelkie odstępstwa dziecka od surowych wymagań są brutalnie karane¹³.

Przemoc ta może się także ujawniać w formie przemocy seksualnej. Nadużycie seksualne to wciąganie dziecka w sferę aktywności seksualnej, nieadekwatnej do jego etapu rozwoju wiekowego, w sferę działań, których dziecko nie rozumie i nie jest w stanie zaakceptować i które naruszają jednocześnie całą osobowość dziecka oraz normy prawne i społeczne. Nadszedł czas przełamywania murów milczenia o przemoc nad dzieckiem. Jak odkryli psychoanalitycy, przemoc z pokolenia na pokolenie powielają nawet ci rodzice, którzy potępiają jej stosowanie, ale gdy mają za sobą doświadczenia maltretowania w dzieciństwie, w obliczu poważnych trudności czy kryzysów życiowych mogą nie kontrolować agresywnych ataków w stosunku do swoich dzieci¹⁴.

¹² J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Opole 1996, s. 25.

¹³ I. Jundziłł, *Dziecko – ofiara przemocy*, Warszawa 1993, s. 60.

¹⁴ A. Lipowska-Teutsch, *Rodzina a przemoc*, Warszawa 1995, s. 11.

Częstym przypadkiem przemocy w rodzinie jest maltretowanie dziecka. W rodzinach patologicznych wskaźnik tego zjawiska wzrasta do 41 proc. Średnia liczba różnego rodzaju aktów przemocy wobec dziecka w ciągu jednego tylko roku jest następująca: 4,5 – bicie przedmiotem, 5,9 – pobicie („porządne” lanie), 6,6 – szarpanie, poszturchanie, 8,6 – rzucanie przedmiotem w dziecko, 8,9 – kopanie, popychanie. W rodzinach o niskim statusie społecznym częściej występuje stosowanie kar fizycznych i zaniedbanie dziecka, a w rodzinach o wyższym statusie bardziej powszechne są kary psychiczne oraz większy repertuar stosowanych kar.

Dzieci wychowujące się w rodzinie z przemocą żyją z poczuciem zagrożenia i uczą się takich sposobów postępowania, aby przywrócić bezpieczeństwo i stabilizację. Ukrywają więc i tłumią swoje uczucia, próbują za wszelką cenę poradzić sobie z rozpaczą i bezradnością, która im towarzyszy. Czują się osamotnione zarówno w rodzinie, jak i poza nią¹⁵.

Mechanizm postępowania dzieci w rodzinie z przemocą jest bardzo zbliżony do tego w rodzinach alkoholowych, w których dzieci starają się utrzymać w tajemnicy fakt picia rodzica, gdyż wstydzą się tego i mają poczucie, że są gorsze. Ponadto starają się być lojalne wobec rodziny i chronić jej „dobre imię”. Dzieci żyjące zarówno w rodzinach z problemem alkoholowym, jak i z problemem przemocy przeżywają zdecydowanie więcej napięć, lęków, dezorientacji i samotności. Ten stan rzeczy sprzyja tworzeniu się obronnej postawy życiowej. Dzieci takie żyją w stałym pogotowiu emocjonalnym, wyznając filozofię życiową, „aby przetrwać”. Koncentrują się, by nie stracić tego, co mają, z trudnością podejmują ryzyko zmiany i ryzyko rozwoju¹⁶.

Z badań socjologicznych wynika, iż przemoc wobec dziecka częściej jest stosowana przez matki. Według różnych danych wskaźnik ten wynosi 50–75 proc. Jednak ojcowie częściej przyznawali się do stosowania bardziej surowych strategii postępowania z dzieckiem niż matki. Bardziej skłonny do przemocy jest rodzic, który zdecydowanie dominuje w systemie rodzinnym. Najrzadziej przemoc występuje w rodzinach, w których pozycja rodziców jest względnie wyrównana. Przemocy ze strony rodziców częściej doświadczają chłopcy – 66 proc., dziewczęta – 61 proc. Co więcej, chłopcy poddawani są przemocy fizycznej o większym natężeniu. W miarę dorastania dzieci proporcje pomiędzy ryzykiem doświadczenia przemocy przez dziewczęta i chłopców ulegają wyraźnej zmianie¹⁷.

Z badań wynika, że przybrani rodzice rzadziej stosują przemoc wobec dzieci niż rodzice biologiczni. W rodzinach zastępczych wskaźnik przemocy wynosił 9 proc., podczas gdy w rodzinach biologicznych osiągnął poziom 22 proc. Ogólnie rzecz biorąc, stopień zagrożenia dziecka wychowywanego w rodzinie biologicznej prowadzi raczej

¹⁵ Por. J. Mellibruda, R. Durda, D. Sasal, *O przemocy domowej – poradnik dla lekarza pediatry*, Warszawa 1998.

¹⁶ Por. W. Sztander, *Dzieci w rodzinie z problemem alkoholowym*, Warszawa 2003, s. 4. Podejmowanie określonych ról w rodzinie dysfunkcyjnej odbywa się w sposób nieświadomy. Oczekiwania związane z wyznaczoną jednostce rolą kształtują jej relacje z innymi członkami rodziny, które utrwala się w postaci pewnych wzorów zachowań i są przenoszone na inne niż rodzina układy społeczne, wpływają też na rodzaj doświadczeń i aktywności, kształtując w ten sposób osobowość jednostki i jej rozwój. Por. L. Cierpiakowska, *Rodzina a alkoholizm. Studium rozwojowo-systemowe*, „Przeгляд Psychologiczny” 1992, nr 1, s. 61.

¹⁷ Por. I. Pospizyl, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, s. 65–69.

do smutnych wniosków. Potwierdza przekonanie niektórych familiologów, że doświadczanie przez dziecko przemocy ze strony osoby obcej jest nie tylko rzadsze, ale i daleko mniej szkodliwe niż przemoc odbierana od najbliższych¹⁸. Wielokrotne doświadczanie urazu przez dziecko kształtuje i zniekształca jego osobowość. Uwięzione w wykorzystującym je środowisku staje przed trudnym zadaniem adaptacji. Nie będąc jeszcze w stanie zadbać o swoje potrzeby ani się bronić, musi kompensować sobie brak opieki i ochrony ze strony dorosłych za pomocą niedojrzałego systemu obrony psychicznej¹⁹.

Dzieci, które uczestniczą w zjawisku przemocy domowej, przyjmują wzorce agresywnych zachowań. Te zachowania z bardzo dużym prawdopodobieństwem przeniosą w swoje dorosłe życie. Ponadto dzieci te mają trudności we właściwym rozumieniu miłości oraz bliskości, co z kolei może zaowocować w przyszłości kolejnym związkiem patologicznym. Badacze problemu zgodni są co do twierdzenia, iż zjawisko to może posiadać znamiona transgeneracyjnego dziedziczenia wzorców przemocy.

PRZEMOC WOBEC KOBIEC

Analizując problem relacji wewnątrzmażeńskich, można dojść do wniosku, iż miłość i przemoc są zjawiskami, które występują w małżeństwie z porównywalną częstością. Jeszcze dwadzieścia lat temu zjawiska agresji wobec kobiet nie traktowano jako problemu społecznego. Pomijano je w publikacjach naukowych. Policja nie rejestrowała przypadków takiej przemocy w kartotekach. Rzadko kiedy aresztowano mężów za pobicie żon. Tylko pracownicy opieki społecznej zdawali sobie sprawę z rozmiarów problemu²⁰. Współcześnie zjawisko to nie tylko jest znane, ale dość powszechnie występujące, chociaż niektórzy twierdzą, iż w Polsce obecnie jest mało danych na temat stosowania przemocy wobec kobiet²¹.

Zgodnie z Deklaracją ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet z roku 1994 przemoc wobec kobiet to wszelkie akty przemocy związane z faktem przynależności danej osoby do określonej płci; rezultatem takiego aktu przemocy jest lub może być fizyczna, psychiczna lub seksualna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem i arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie czy te czyny mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym²².

Statystyki pokazują, jak ewoluuje zjawisko przemocy wobec kobiet. W tym kontekście warto przytoczyć kilka badań, które pozwalają odczytać to zjawisko na świecie i w Polsce. Według Amnesty International przemoc domowa wobec kobiet jest najczęściej zgłaszanym na świecie przestępstwem. Również statystyki innych międzynarodowych i narodowych organizacji wskazują na to, że przemoc fizyczna zadawana przez osobę wcześniej znaną – zazwyczaj męża, partnera lub innego członka rodziny – jest bez względu na szerokość geograficzną najpowszechniejszą formą przemocy doznawanej

¹⁸ Tamże, s. 28–38.

¹⁹ Por. J. Lewis Herman, *Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi*, przekł. A. i M. Kacmajor, Gdańsk 2004, s. 106.

²⁰ D. G. Dutton, *Przemoc w rodzinie*, przeł. P. Kołyszko, Warszawa 2001, s. 7.

²¹ Zob. M. Makara-Studzińska, A. Grzywa, R. Turek, *Przemoc w związkach między kobietą a mężczyzną*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2005, nr 14–2, s. 131–136.

²² Por. A. Woźnica, *Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Warszawa 2007.

przez kobiety. Co najmniej połowa, a być może nawet 70 proc. mordowanych kobiet ginie z rąk swoich aktualnych lub byłych mężów bądź partnerów. Przemoc rodzinna jest częstszą przyczyną śmierci kobiet między 15. a 44. rokiem życia niż nowotwory czy wypadki drogowe. Co trzecia kobieta żyjąca we współczesnym świecie zostaje w ciągu swojego życia pobita, zmuszona do uprawiania seksu lub pada ofiarą innych naruszeń praw człowieka.

W badaniu przeprowadzonym przez CBOS w lutym 2002 roku okazało się, że przypadki przemocy domowej wobec kobiet znała osobiście lub ze słyszenia blisko połowa ankietowanych Polek (43 proc.) i niemal jedna trzecia Polaków (31 proc.). 38 proc. ogółu ankietowanych zadeklarowało znajomość przynajmniej jednej kobiety bitej przez męża, w tym 17 proc. stwierdziło, że zna takich kobiet kilka.

Według danych Policji i Ministerstwa Sprawiedliwości w 2003 roku mężczyźni byli sprawcami 97,6 proc. przestępstw znęcania się nad rodziną. Ze sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych dowiadujemy się, że w 2002 roku ofiar przemocy domowej ogółem było 127 tysięcy; mężczyzn było wśród nich 7121, czyli około 6 proc. Pomimo upływu czasu odsetek kobiet i mężczyzn będących z jednej strony ofiarami, a z drugiej sprawcami przemocy domowej nie zmienia się znacząco. Statystyki Komendy Głównej Policji dotyczące 2009 roku wskazują na to, że wśród blisko 132 tysięcy pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej ponad 80 tysięcy stanowiły kobiety, prawie 40 tysięcy – dzieci i młodzież, a około 11 tysięcy – mężczyźni. Warto przy tym zauważyć, że kategoria „przemocy domowej” w przypadku przytoczonych danych nie jest równoznaczna z przemocą w rodzinie, ponieważ dotyczy również ofiar awantur i bi-jatyk, do których dochodzi między mężczyznami podczas domowych imprez. Statystyki KGP wykazują ponadto, że w ogólnej liczbie 81,5 tysiąca sprawców przemocy domowej ponad 77 tysięcy to mężczyźni, około 3 tysięcy – kobiety, a 220 to nieletni. Działaczki Centrum Praw Kobiet zauważają, że policyjne statystyki nie w pełni odzwierciedlają rzeczywistość, choćby dlatego, że nie uwzględniają liczby odmów wszczęcia postępowania ani umorzeń²³.

Niepokojącym zjawiskiem mającym wpływ na wzrost przemocy wobec kobiet jest szczególnie nadużywanie alkoholu, który nie tylko niszczy rodzinę, ale staje się czynnikiem podnoszącym emocje i agresję męża względem żony. Często dochodzi do napięć, nadużycia siły, a w konsekwencji niekorzystnych zjawisk aktów przemocy.

PRZEMOC WOBEC OSÓB STARSZYCH W RODZINIE

Osoby starsze również doświadczają przemocy w rodzinie, szczególnie gdy ich stan fizyczny wymaga pomocy i opieki. Padają oni ofiarą przemocy fizycznej, psychicznej i zaniedbań. Znamiennym wydaje się fakt, iż sprawcami przemocy z reguły są ich własne dzieci. Wspólne zamieszkanie z agresorami, obawa przed samotnością, a także brakiem jakiegokolwiek opieki, ale również mimo wszystko odpowiedzialność

²³ A. Talikowska, *Przyczyny rodzinnej przemocy wobec kobiet*, [w:] *Przełam blokady... ratuj rodzinę: konferencja poświęcona przemocy w rodzinie, 24–26 maja 2010*, Tarnów 2010, s. 189–190.

za swoje dzieci to główne przyczyny trwania w relacjach ze swoimi krzywdzicielami. Na całkowitą bezbronność starszych wpływa fakt, że z uwagi na swój stan zdrowia i często trudną sytuację finansową są uzależnieni od swoich dzieci. Nierzadko również obwiniają siebie za to, że dochodzi do tego typu ataków w ich rodzinach, ponieważ niedostatecznie zadbali o wychowanie swoich potomków i nie nauczyli ich szacunku do siebie²⁴.

Osoby starsze podobnie jak inne ofiary przemocy często wstydzą się przyznać, że są krzywdzone przez swoich najbliższych, a także obawiają się odwetu i jeszcze większego uzależnienia się od rodziny, jak również tego, że rozwiązanie ich problemu może okazać się jeszcze gorsze, np. zakończyć się umieszczeniem ich w domu opieki społecznej.

Jedną z przyczyn takiej przemocy jest sam fakt osamotnienia, które jako stan społeczny związane jest z brakiem dobrej relacji z bliskimi, z którymi można byłoby dzielić swoje przeżycia, pasje czy wspomnienia lub stan emocjonalny dotyczący braku możliwości nawiązania bliskiego kontaktu z osobą wybraną. Długotrwałe osamotnienie może całkowicie wyłączyć osobę starszą z życia, jest źródłem cierpienia, przeżywania ciągłych lęków, a także w efekcie braku zaufania do siebie samego i innych ludzi, w tym najbliższych członków rodziny. Osoba starsza, podobnie jak człowiek młody, potrzebuje miłości, docenienia, podkreślenia jej godności, poczucia, iż jej aksjologiczny świat kształtuje się we właściwie funkcjonującej rodzinie.

W odniesieniu do osób starszych wskazuje się kilka rodzajów przemocy: psychiczną i emocjonalną, seksualną i finansową. Przemoc psychiczna i emocjonalna „to wszelkie działania podejmowane z zamiarem zadania osobie starszej bólu psychicznego, cierpienia lub przykrości”. Beata Tobiasz-Adamczyk wymienia przejawy tej przemocy: kpiny, wyszydzanie przed innymi osobami wyglądu, ubrania, inteligencji, wszelakiego działania podejmowanego przez kobiety, upokarzanie przed innymi, izolacja od przyjaciół, ograniczenie wizyt u lekarzy itd.²⁵. Z przemocą seksualną mamy do czynienia wówczas, gdy osoba starsza (przeważnie kobieta) jest zmuszana do kontaktów seksualnych bez jej zgody lub ta zgoda jest też wymuszona. Przykładami tej przemocy jest „odbicie stosunku seksualnego bez zgody osoby starszej, mówienie lub pokazywanie przedmiotów i aktów o charakterze seksualnym (np. filmów lub zdjęć pornograficznych) w obecności osoby starszej wbrew jej woli”²⁶.

Należy zwrócić uwagę, że częściej mówi się o przemocy fizycznej lub seksualnej, która jest ujmowana w kategoriach przestępstwa. Natomiast przemoc psychiczna i emocjonalna nie jest uważana za przestępstwo i nie występuje też w statystykach społecznych i zdrowotnych²⁷. Przemoc finansowa, określana też jako wykorzystywanie finansowe czy materialne, „obejmuje wszelkie sytuacje, kiedy pieniądze albo własność

²⁴ I. Pospizyl, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, s. 88.

²⁵ A. Koterla, *Przemoc wobec osób starszych jako problem społeczny*, [w:] *Przełam blokady...ratuj rodzinę...*, dz. cyt., s. 185.

²⁶ Tamże; por. Międzynarodowy Program DAPHNE II, *Przemoc wobec starszych kobiet w rodzinach – rozpoznanie i działanie*, http://www.rcpslodz.pl/admin/zdjecia/file/2011/DO/2011_04_14/Wojew%C3%B3dztwa%20program%20przeciwdzia%C5%82ania%20przemocy%20w%20rodzinie.pdf (12.05.2012), por. także http://www.google.pl/search?sourceid=navclient&ie=UTF-8&rlz=1T4SKPB_enPL281PL282&q=Mic4%99dzynarodowy+Program+DAPHNE+II%2c (12.05.2012).

²⁷ B. Tobiasz-Adamczyk, *Przemoc wobec osób starszych*, Kraków 2009, s. 61.

osoby starszej są nielegalnie zabierane dla własnych celów i/lub gdy osoba starsza jest narażona na utratę cennych przedmiotów lub majątku²⁸.

Z badań wynika, że około 3,2 proc. ludzi starych doświadcza różnych form krzywdzenia, głównie przemocy fizycznej, słownej oraz zaniedbania. Największe ryzyko doświadczenia przemocy występuje w wieku 75–84 lat (37,3 proc.). Ofiarą przemocy są przede wszystkim kobiety (81,3 proc.), krzywdzonych mężczyzn jest 18,7 proc. Agresorami są najczęściej mężczyźni w wieku powyżej 50 lat. Wśród różnych form krzywdzenia ludzie starszych najczęściej występuje przemoc fizyczna (37,9 proc.) i psychiczna (23 proc.), następnie materialna (16,5 proc.) i zaniedbywanie (11,3 proc.). W wyniku przemocy 6,1 proc. ofiar zmarło, 5,9 proc. wymagało hospitalizacji, 18 proc. – opieki ze strony innej osoby, a 8,8 proc. zmieniło miejsce zamieszkania. Najczęstszymi motywami przemocy są: wzrost zależności ofiary od agresora, wzrost zależności agresora od ofiary, obniżenie kontroli emocji ofiary w następstwie procesu starzenia się²⁹.

Ludzie starzy funkcjonują poza siecią struktur społecznych, takich jak szkoła, zakład pracy, organizacje społeczne, a także grupy nieformalne, które w sytuacjach krzywdzących mogą przyczynić się w sposób istotny do ujawnienia zjawiska, pomóc lub wręcz powstrzymać agresora przed brutalnym zachowaniem. Człowiek stary może całymi miesiącami być niezauważony przez otoczenie. Może także nie mieć dość siły, aby zgłosić się po pomoc, trapiiony chorobami podeszłego wieku oraz urazami doznanyymi w wyniku przemocy. Człowiek stary jest bardziej narażony na skrzywdzenie, dlatego że zgromadzone przez niego w ciągu życia dobra materialne mogą być postrzegane przez agresora jako łatwy łup, w zdobyciu którego ofiara stanowi istotną przeszkodę, lub też mogą być łatwym obiektem eksploatacji³⁰.

Przykłady przemocy finansowej wobec osób starszych to m.in. przywłaszczanie pieniędzy, renty, zasiłku socjalnego; nacisk na zmianę testamentu, wysuwanie roszczeń majątkowych. Zjawisko to jest coraz częstsze, a sprawcami najczęściej są członkowie najbliższej rodziny, przedstawiciele placówek opieki czy wynajęty opiekun.

ZADANIA PRACOWNIKA SOCJALNEGO WZGLĘDEM OFIAR PRZEMOCY

Osobą, która w swojej pracy często spotyka się z problemem przemocy w rodzinie, jest pracownik socjalny. Do jego zadań należy: świadczenie pomocy osobom w trudnej sytuacji życiowej, aby mogły samodzielnie rozwiązywać trudności; pobudzanie do aktywności i działania samopomocowego; pomoc w uzyskiwaniu poradnictwa i pomocy przez instytucje państwowe; współpraca ze specjalistami z innych instytucji w celu przeciwdziałania patologii i negatywnym zjawiskom społecznym³¹. Pracownik socjalny jest osobą, która zajmuje się profesjonalnie udzielaniem pomocy i wspomaganiem osób strapionych, znajdujących się w niekorzystnym położeniu, pozbawionych praw i uciskanych³². Działania podejmowane przez pracownika socjalnego mają na celu poprawienie sytuacji klienta.

²⁸ Por. Międzynarodowy Program DAPHNE II, *Przemoc wobec starszych kobiet w rodzinach – rozpoznanie i działanie*, dz. cyt.

²⁹ Por. tamże, s. 83.

³⁰ Por. tamże, s. 84–88.

³¹ Zob. I. Sierpowska, *Pomoc społeczna*, Warszawa 2010, s. 115.

³² K. Wódz, *Praca socjalna – zawód, który dodaje sił*, Katowice 1999, s. 47.

Przemoc w rodzinie jest sytuacją, z którą często spotyka się pracownik socjalny. Jego zadaniem jest niesienie pomocy osobom, które tej przemocy doświadczają. Podjęte przez niego działania mają na celu przede wszystkim zatrzymanie przemocy i zapewnienie bezpieczeństwa jej ofiarom (najczęściej kobiecie, dzieciom).

Działania podejmowane przez pracownika socjalnego na rzecz poprawy sytuacji osoby doznającej przemocy w rodzinie są procesem wymagającym zaangażowania obu stron: osoby niosącej pomoc i osoby poszkodowanej. Proces ten obejmuje cztery etapy:

- diagnozę, czyli rozpoznanie problemu,
- ocenę sytuacji klienta,
- interwencję,
- zakończenie i ewaluację³³.

Rozpoznanie problemu następuje poprzez informację uzyskaną z różnych możliwych źródeł. Pracownik socjalny często dowiaduje się o przemocy w rodzinie jako jedna z pierwszych osób. Może dowiedzieć się o niej w trakcie przeprowadzania wywiadu środowiskowego, z rozmowy z klientem OSP, od innych służb, takich jak policja czy szkoła lub od osób prywatnych, znajomych, krewnych danej rodziny. Zwłaszcza w czasie rozmowy z klientem Ośrodka Pomocy Społecznej pracownik socjalny musi być wyczulony na sygnały, jakie od niego dostaje. Osoby doświadczające przemocy często ukrywają ten fakt np. ze strachu lub wstydu, natomiast zwracają się o pomoc z innych przyczyn (trudności mieszkaniowe, ubóstwo, problemy wychowawcze itp.)³⁴. Jeśli klient przyjdzie sam z własnej woli, najważniejsze jest nawiązanie z nim właściwego kontaktu. Sprzyja temu umiejętność aktywnego słuchania. W czasie rozmowy, kiedy osoba poszkodowana odważy się opowiedzieć o swoim problemie, należy powstrzymać się od oceniania, natomiast powinno się okazać empatię, zrozumienie i wsparcie. Okoliczności, w jakich odbywa się takie spotkanie, również mogą mieć znaczenie dla lepszego kontaktu z klientem. Wszystko to pomoże uzyskać informacje o faktach dotyczących doświadczanej przemocy, o tym, jak klient radzi sobie z zaistniałą sytuacją, jak ją przeżywa, interpretuje. Rozmowa z innymi osobami (świadkami przemocy, przyjaciółmi, rodziną), które znają sytuację ofiary, także może dostarczyć informacji na interesujący nas temat oraz pomoże zobiektywizować to, co mówi sam klient. Osoby te będą również stanowiły naturalne wsparcie środowiskowe dla ofiary przemocy. Istotnym źródłem informacji będą także funkcjonariusze policji, którzy byli wzywani na interwencje. Wraz z nimi pracownik socjalny może opracować wspólną strategię działania.

Ocena sytuacji powinna zostać dokonana razem z klientem. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na poziom bezpieczeństwa ofiary przemocy, na realne zagrożenie życia lub zdrowia. Ważne jest rozpoznanie stanu emocjonalnego klienta, a także jego własnych możliwości zapewnienia bezpieczeństwa. Wspólne ustalenie planu postępowania w razie grożącego niebezpieczeństwa powinno być oparte na decyzjach podejmowanych osobiście przez klienta. W przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub

³³ Zob. S. Pawlas-Czyż, K. Wódz, *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, Toruń 2007, s. 131–137.

³⁴ Zob. H. D. Sasal, *Niebieskie Karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2005, s. 92–93.

zdrowia ofiary zapewnienie schronienia przed sprawcą przemocy jest niezbędne. Jeśli klient nie jest w stanie ochronić sam siebie ze względu na reakcję kryzysową, dozwolone jest zastosowanie wobec niego perswazji, aby niejako „wymusić” na nim decyzję o przeniesieniu się w bezpieczne miejsce. Dzięki przeprowadzonej diagnozie i ocenie pracownik socjalny wraz z klientem mogą opracować listę potrzeb, które muszą zostać zaspokojone, aby zmienić sytuację klienta.

Podstawową kwestią w sytuacji przemocy w rodzinie jest bezpieczeństwo ofiar. W tym zawiera się bezpieczeństwo psychologiczne, fizyczne, bytowe. Ofiara najczęściej zwraca się o pomoc w sytuacji załamania, gdy przestaje sobie radzić, traci równowagę emocjonalną. Podstawą jest wówczas udzielenie wsparcia psychologicznego. Pracownik socjalny może go udzielać przez:

- podkreślanie poczucia podmiotowości i znaczenia osobistych praw,
- podwyższanie samooceny i poczucia wartości przez odwoływanie się do osobistych zasobów osoby,
- utwierdzanie w słusznych decyzjach i wspieranie w uczestnictwie w procedurach prawnych,
- uświadomienie ofierze, że nie jest odpowiedzialna za przemoc,
- zachęcanie do swobodnego wyrażania przekonań,
- zapewnienie, że może liczyć na pomoc³⁵.

W wypadku wystąpienia zagrożenia życia lub zdrowia podstawą jest szybka interwencja kryzysowa, zapewnienie schronienia i opieki medycznej oraz zabezpieczenie podstawowych potrzeb materialnych. Dopiero gdy ofiara odzyska kontrolę nad swoim funkcjonowaniem i poczuje się bezpiecznie, będzie możliwe planowanie dalszych działań zmierzających do rozwiązania problemu. Aby uzyskać pożądaną rezultaty, niezbędne jest stałe udzielanie psychologicznego wsparcia.

Następnie należy edukować i motywować ofiarę przemocy do tego, aby podejmowała realne, możliwe do wykonania kroki w celu polepszenia swojej sytuacji, w tym także działania prawne. Edukacja ofiary przemocy odbywa się przez:

- pomoc w identyfikacji przemocy i poznaniu mechanizmów rządzących tym zjawiskiem,
- dostarczenie wiedzy o skutkach pozostawania w sytuacji przemocy,
- zwiększenie świadomości praw osobistych i obywatelskich,
- omówienie mitów i stereotypów związanych z rolami poszczególnych członków i ich wpływu na postawy i sposób funkcjonowania rodziny,
- wyposażenie w wiedzę dotyczącą aspektów prawnych przemocy domowej,
- dostarczenie informacji o zadaniach instytucji pomagających ofiarom przemocy, obowiązujących procedurach oraz możliwościach korzystania z pomocy³⁶.

Pracownik socjalny może motywować ofiarę przemocy do podejmowania działań w celu wyjścia z trudnej sytuacji poprzez:

- pokazanie realnych możliwości wyjścia z sytuacji przemocy,
- zachęcanie i wzmacnianie w podejmowaniu samodzielnych decyzji oraz kolejnych kroków w celu wyjścia z sytuacji przemocy,

³⁵ S. Pawlas-Czyż, K. Wódz, *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, dz. cyt., s. 135.

³⁶ Tamże, s. 137.

– zachęcanie do korzystania z innych form pomocy (psychoterapia, pomoc prawna) i torowanie drogi do innych instytucji (korzystne jest kierowanie do konkretnych osób w danej instytucji)³⁷.

Ważne jest też rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacji doświadczania przemocy. Pracownik socjalny może pomóc klientowi w rozwijaniu takich umiejętności przez:

– budowanie planu bezpieczeństwa – zaplanowanie kolejnych kroków, jakie należy podjąć w sytuacji zagrożenia,

– analizę indywidualnych czynników sprzyjających eskalacji przemocy oraz czynników ułatwiających uwolnienie się spod wpływu sprawcy,

– naukę umiejętności niezbędnych w procesie wychodzenia z przemocy, tj. wzywania policji, gromadzenia dowodów, pisania pism procesowych itp.³⁸.

Pracownik socjalny reagując na docierające do niego z różnych źródeł informacje o przemocy w rodzinie, może podjąć interwencję instytucjonalną (wizyty środowiskowe, oddzielenie sprawcy przemocy od ofiary, powiadomienie policji o podejrzeniu przestępstwa), jednak należy mieć na uwadze to, że takie działania mogą przyczynić się do pogłębienia kryzysu, zaostrzenia przemocy. Dlatego postępowanie interwencyjne musi uwzględniać planowanie dalszych kroków w niesieniu pomocy, musi mieć perspektywę długoterminową. Bardzo pomocne dla ofiar przemocy w rodzinie są grupy wsparcia i grupy samopomocowe, których uczestnicy przeżywają podobne doświadczenia, przez co stają się dla siebie nawzajem oparciem i pomocą w radzeniu sobie z problemami.

PODSUMOWANIE

Człowiek jest istotą wolną, posiada swoją godność. Każdy więc akt wymierzony przeciw osobistej wolności człowieka jest rozumiany jako akt przemocy. Wymuszanie na człowieku czegoś, co jest sprzeczne z jego wolą, również jest przemocą. Słownikowa definicja przemocy brzmi następująco: fizyczna przewaga wykorzystywana do czynów bezprawnych dokonywanych na kimś, narzucona bezprawnie władza, panowanie³⁹. Badania naukowe dowodzą, że najczęściej zjawisko przemocy dotyczy rodziny. To wewnątrz rodziny spotykamy najwięcej aktów przemocy zarówno fizycznej, jak i psychicznej, której ofiarami są przede wszystkim kobiety i dzieci, ale także osoby starsze. Przemoc fizyczna (bicie), psychiczna i przemoc seksualna wobec kobiet i dzieci dopiero od stosunkowo krótkiego czasu są postrzegane jako problem.

Analiza statystyk dotyczących zjawiska przemocy domowej pozwala zaobserwować, iż na przestrzeni ostatnich lat problem ten stopniowo się nasila. Dane przedstawiające liczbę interwencji związanych bezpośrednio z zaistnieniem przemocy domowej podjętych przez policjantów pokazują bowiem, że liczba ta niemal z roku na rok wzrasta. W okresie ostatnich 5 lat wynosiła odpowiednio w liczbach bezwzględnych: 2003 – 85 512, 2004 – 92 495, 2005 – 96 773, 2006 – 96 099, 2007 – 81 403, natomiast w pierwszym półroczu 2008 roku – 42 607. Dodać należy, że udział procentowy

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ *Przemoc*, [w:] *Słownik Języka Polskiego*, T. 2, red. M. Szymczak, Warszawa 1979, s. 986.

interwencji dotyczących *stricte* przemocy w rodzinie w ogólnej liczbie interwencji przeprowadzonych przez funkcjonariuszy na przestrzeni każdego roku wzrasta.

Przemoc to zjawisko bardzo niepokojące współczesną rodzinę, gdyż jej skala poszerza się i dotyczy w większości dzieci i kobiet. Wszystkie organizacje powinny podjąć starania w kierunku przeciwdziałania temu zjawisku. Do organizacji tych należy zaliczyć: sądy, policję, ośrodki pomocy społecznej i inne stowarzyszenia. Życie jest jedno i należy je chronić i godnie przeżyć. Niestety dom rodzinny, który powinien kojarzyć się z ciepłem, miłością i akceptacją, czasem jest miejscem bólu, cierpienia i tragedii. Dobrze, że praca socjalna zajmuje się tym problemem, że nie tylko go diagnozuje, ale przede wszystkim pomaga ofiarom przemocy. W ten sposób jednostki, które doznały cierpienia z tego tytułu, nie czują się wyalienowane, poza marginesem społeczeństwa, albowiem jest ktoś, kto wyciąga do nich pomocną dłoń.